

Vom reuși să facem din capitalism noua normalitate?

Lucian Croitoru

Articol publicat pe 15 februarie 2012 și pe www.hotnews.ro, www.cursdeguvernare.ro, www.mediafax.ro, www.gandul.info, www.zf.ro, www.jurnalul.ro.

Cei mai mulți cred că actuala criză economică și mai ales profunzimea ei este produsul capitalismului bazat pe piețe libere. Faptul că aceasta se întâmplă la foarte scurt timp de la căderea socialismului pare să fie o dovadă pentru mulți români. Doar puțini mai cred și chiar și mai puțini înțeleg că, dimpotrivă, criza mondială a apărut de la lipsa capitalismului chiar în țările care l-au consacrat. În lume, în general, soluția la problemele economice și sociale este re-facerea capitalismului. În România provocarea profundă este chiar instaurarea capitalismului și transformarea lui în noua normalitate.

Criza mondială și capitalismul

Capitalismul înseamnă o succesiune de alegeri libere responsabile pe care le fac entitățile private (oameni sau firme) dat fiind un set de reguli bune. Alegerile libere responsabile și regulile bune conlucrează pentru a face din capitalism cel mai productiv mod de organizare economică cunoscut. Germania capitalistă a întrecut Germania socialistă, Coreea de Sud a întrecut Coreea de Nord, iar Finlanda a întrecut Estonia pe vremea când aceasta din urmă era parte a Uniunii Sovietice.

Nu se poate spune că alegerile libere private au fost întotdeauna responsabile și că nu au contribuit la criza actuală. Dar, cu certitudine, când a izbucnit criza financiară regulile nu mai erau demult bune. Criza a întrerupt un proces treptat de deraiere a regulilor de la cerința de a fi clare, coerente între ele și corecte (adică fără a favoriza interese speciale). Când aceste reguli deraiază substanțial de la aceste cerințe, nu mai putem vorbi de capitalism.

Piețele au devenit tot mai globale în timp ce reglementarea a rămas fragmentată național, regional, pe produse și pe instituții. Chiar și în cele mai avansate economii, inovațiile piețelor financiare globalizate nu au fost urmate de reguli bune, astfel că structura stimulentei s-a distorsionat. Apariția sistemului bancar umbră (shadow banking) aproape nereglementat, este cel mai clar și cunoscut exemplu.

Treptat, economia a tins să fie capturată de cei care au înțeles cum pot exploata reglementarea neadecvată și distorsiunile din structura stimulentei. Tot mai multe decizii private și-au

pierdut caracterul responsabil. De exemplu, salvările unor entități private de către guverne au încălcat principiul răspunderii pentru deciziile luate și au alterat concurența.

Astfel, unii au putut rămâne pe piață doar prin împiedicarea altora de a veni cu produse mai bune, ceea ce reprezintă o pierdere pentru societate. Mai mult, garanția implicită a statului a făcut posibil ca unii să-și asume riscuri care le-au adus lor profituri și contribuabililor pierderi. Aceste practici explică magnitudinea incredibilă a boom-ului din perioada 2004-2007 și a prăbușirii care a urmat. Acest rezultat nu a fost produs de capitalism, ci de clicile care au capturat parțial economia.

“Capitalismul” de Dâmbovița

În România, clicile (acea simbioză apărută după revoluție între creatorii de reguli și noile elite de afaceri) au capturat economia încă din decembrie 1989. Criza actuală din România este în primul rând expresia eșecului guvernelor de a instaura capitalismul. Economia de piață se bazează pe principiul că oamenii sunt liberi să exploateze oportunități și să evalueze riscuri în limite stabilite prin legi. Cei care reușesc sunt liberi să ia profiturile, iar cei care fac pierderi trebuie să plătească.

În România suntem departe de principiile la care m-am referit. În primul rând, întârzierea cu care au fost adoptate anumite reguli bune fac să lipsească antreprenorul adevărat. Sunt prea mulți antreprenori “de carton”. Cu unele excepții, antreprenorul român a rămas cu trăsăturile pe care le-a identificat Gusti cu multe decenii în urmă: el se uită spre bugetul public așteptând să pice ceva.

Antreprenorul conectat la fondurile bugetare nu vede în orice o oportunitate, așa cum se întâmplă în capitalismul bazat pe piețe libere, ci vede oportunități în orice proiect bugetar. Unii dintre acești antreprenori sunt clienți politici. Ei nu se îmbogățesc din riscurile pe care și le asumă pe banii proprii, cum ar fi normal, ci din “alocările” care îi favorizează în raport cu alții. Proverbul “spune-mi cu cine umbli ca să-ți spun cine ești” funcționează și în varianta „spune-mi cine este la putere ca să îți spun cine câștigă licitațiile pentru proiectele finanțate din bani publici”.

În al doilea rând, acești antreprenori ”de carton” nici nu evaluează și nici nu-și asumă vreun risc de contrapartidă. Ei sunt la adăpost. Chiar dacă plătește cu întârziere, bugetul până la urmă plătește. Plătește însă un preț suficient cât să acopere și perioada de întârziere. Această dobândă implicită este inflaționistă. Dar plătitorul de impozite este captiv, nu are ce să facă.

Antreprenorii conectați la bugetul public reflectă mai degrabă un defect al aparatului de stat decât caracterul malefic al afacerilor lor.

În al treilea rând, ceilalți antreprenori care își asumă riscuri nu sunt în mod necesar liberi să ia profiturile. Profiturile estimate pentru investițiile de astăzi ar putea pur și simplu să nu se materializeze din cauza schimbărilor prea dese ale sistemului de impozitare.

În sfârșit, în economia României nu toți cei care fac pierderi suportă consecințe. În relația cu statul continuă să opereze restricțiile bugetare slabe. Multe entități de stat, sau chiar private dacă sunt prea mari pentru a fi lăsate să eșueze (too big to fail), sunt salvate de stat *ex post*. Firmele au arierate către bugetul public de aproape 3,3 procente din PIB, cea mai mare parte venind de la companiile de stat. Dar, parțial, aceste arierate se șterg din când în când, sub diferite pretexte.

Discursul anti-capitalist astăzi

Când asculți discursurile anti-capitaliste din România sau de oriunde îți dai seama că virulența apare mai ales în legătură cu favorurile pe care politicienii la putere le acordă unor afaceri private sau proprietarilor lor în schimbul voturilor. Furia populară este implicit generată de clicile economice, dar se îndreaptă explicit împotriva capitalismului. Virulența anti-capitalistă apare mai ales la cei care confundă capitalismul cu corupția.

Unii oameni care nu fac această confuzie critică modul în care capitalismul produce bogăția, în special fluctuațiile economice și inegalitatea veniturilor. Ei cred că organizarea economiei pe baza planificării centralizate ar putea reduce fluctuațiile economice și disparitățile în venituri.

Aceasta este doar o altă mare iluzie, deoarece socialismul nu poate decât să înlocuiască fluctuațiile cu penuria. Neexistând compromis între productivitatea muncii, pe de o parte, și amplitudinea fluctuațiilor și disparitatea veniturilor pe de altă parte, cererile din discursurile anti-capitaliste sunt mai bine servite de capitalismul adevărat decât de o revoluție.

Capitalismul are nevoie atât de libera întreprindere cât și de stat. Libera întreprindere oferă bunurile private, iar statul oferă bunurile publice. Pentru a minimiza fluctuațiile și inegalitatea veniturilor, capitalismul are nevoie de reguli și de politici macroeconomice bune. Acestea sunt bunuri publice și, de aceea, sunt responsabilitatea statului. Statul are rolul să

stabilească reguli adecvate privind modul în care entitățile private administrează afacerile și suportă consecințele acțiunilor lor.

La rândul lor, capitaliștii sunt implicați în procesul de elaborare a regulilor în mod direct, ca simpli votanți sau parlamentari, și indirect prin lobby. Pe de o parte, ei au interesul să combată regulile care tind să altereze libertatea piețelor și, astfel, succesul capitalismului. De aceea, între stat și piețele financiare este o luptă pentru deținerea rolului central în administrarea economiei. Pe de altă parte, este în interesul capitaliștilor inteligenți să sprijine acele reguli care asigură că valorile morale guvernează alegerile libere private (interesul personal), adevărata sursă a succesului capitalismului.

Crizele majore: eșecul statului de a produce bunuri publice

Istoria civilizației este deopotrivă o istorie a bunurilor private și a bunurilor publice. Pe măsură ce capacitatea noastră de a furniza bunuri private a crescut, bunurile publice de care avem nevoie au devenit mai complexe. Între acestea din urmă, stabilitatea economică a devenit un bun public care trebuie furnizat la nivel global.

Statele trebuie să coopereze pentru a-l putea livra. În timpul Marii Depresii, în criza petrolului și a Marii Inflații în anii 70 și din nou acum, acest bun a lipsit, reflectând eșecul de coordonare a statelor în procesul de stabilire a regulilor compatibile cu alegerile private libere și responsabile.

Când piețele eșuează în câteva cazuri descrise în manuale, statul intervine pentru a le suplini. Invers, când statul eșuează să producă bunuri publice intervine o criză (citește piața) care arată ce corecții trebuie făcute. În lumina crizei actuale se vor aduce numeroase “îmbunătățiri” capitalismului, așa cum s-a întâmplat după fiecare criză. Dar probabil că în retrospectivă, vom constata, ca și cu alte ocazii, cel puțin două lucruri.

Primul, că cele mai multe se vor dovedi a nu fi fost inteligente. Probabil că în afară de reglementarea nivelului de capital și a nivelului datoriilor publice în PIB, celelalte “îmbunătățiri” vor produce mai multe costuri decât beneficii.

Al doilea, că cele mai multe nu vor fi adoptate de toate țările, adică se va manifesta un nou eșec de coordonare, care va distorsiona alocarea resurselor la nivel global. Dacă multe dintre “îmbunătățiri” vor produce costuri nete, atunci un eșec de coordonare nici nu va fi un lucru prea rău.

Până acum, istoria crizelor majore nu pare a fi o istorie a pierderii valorilor morale în procesul globalizării piețelor, ci o istorie a eșecului statelor de a furniza bunurile publice complexe la nivel global. Nu numai că statele nu au reușit să reglementeze adecvat, dar au închis ochii la unele practici nesănătoase sau chiar ilegale și s-au complăcut în propriile excese. Aceasta explică de ce, la nivel mondial, dezbaterile publice se focalizează din ce în ce mai mult pe eșecul piețelor versus eșecul statului de a furniza bunuri publice.

Și în România dezbaterile vor urma același trend, din care publicul românesc va înțelege tot mai mult că sărăcia reflectă lipsa piețelor adecvat reglementate. Va deveni evident că politicienii români au fost lipsiți de viziune când au permis regulilor să rămână neclare, incoerente și favorizante ale unor interese speciale.

În România, sistemul economic construit începând din 1990 încoace a fost în mod eronat denumit capitalism. Aceasta este cea mai mare iluzie colectivă pe care au trăit-o românii. Punerea capitalismului la locul său rămâne cea mai mare provocare a României, așa cum a devenit pentru întreaga lume. Dar ar reuși un guvern care și-ar asuma în mod deschis acest obiectiv să învingă clicile economice din România?